Taal + *verbeelding* = theater

Margriet Brosens
Hanneke Stark

Hoe theater taalontwikkeling stimuleert

Margriet Brosens en Hanneke Stark van Stichting Theater & Taal combineren kunsteducatie en taalontwikkeling. Ze maken kunst van taal en taal van kunst. Vanuit de verbeelding fysiek omgaan met taal, vergroot de taalvaardigheid. Door het spelplezier gaat de leerling direct aan de slag vanuit zijn of haar eigen niveau. De groepsdocent die bij de lessen aanwezig is, observeert de leerlingen en ontdekt onverwachte kwaliteiten en talenten. De krachten van de theaterdocenten en de docenten van de NT2-scholen worden gebundeld.

Vanuit Stichting Theater & Taal organiseren wij projecten op diverse scholen in de regio's Brabant, Zeeland en Rotterdam. De meeste projecten vinden plaats op scholen die extra aandacht willen besteden aan taalontwikkeling en die geïnteresseerd zijn in vakintegratie, zoals AZC-scholen, nieuwkomersscholen en scholen met een ISK-afdeling. Vaak zoeken deze scholen naar manieren om hun taalonderwijs rijk en afwisselend vorm te geven en tegelijkertijd ruimte te maken voor de kunstvakken.

Taaldoel of theaterdoel?

De taalthema's of woorden van de school vormen de inspiratie voor de inhoud van onze theaterles. Bij iedere les die we voorbereiden, formuleren wij een theaterdoel. Voor de scholen hebben de taaldoelen vaak prioriteit. In de praktijk is het altijd een en-ensituatie. Bepaalde taaldoelen worden soms sneller bereikt door feedback te geven vanuit het theaterdoel.

Een theaterles over voorzetsels

In de groep wordt er geoefend met voorzetsels. Leerlingen nemen elkaar mee in een spannende survivaltocht die over, onder en langs allerlei gevaren gaat. 'Dan de leeuw, over het water, op slang!', roept Maalik tegen zijn maatje. Deze tocht spelen we met z'n allen uit. Wij herhalen de tocht eerst zelf: 'We sluipen langs een leeuw, dan moeten we over het water heen, en we stappen op een slang!' De hele groep speelt alles mee. De tweede keer spelen we het nog groter. De derde keer in slow-motion. De vierde keer spelen we het heel stoer. Steeds mag een andere leerling het verhaal vertellen.

Het theaterdoel is dat de leerlingen een spannend verhaal vertellen en dit lichamelijk uitvergroten in een spelsituatie. Tegelijkertijd vormt het gebruik van de voorzetsels (het taaldoel) het uitgangspunt van de les. Het gaat daarbij niet om goed of fout, maar om het aanzetten tot spel. Door variaties aan te brengen blijft de spelmotivatie hoog. Elke keer wil iemand anders de tocht vertellen, de voorzetsels worden zo steeds herhaald.

> **De taalthema's van de school vormen de inspiratie voor de theaterles**

Plezier verbeeld

Spelplezier, voortkomend uit de verbeelding, is steeds het uitgangspunt van de les. In de theaterlessen ligt het tempo hoog. Voordat de leerlingen kunnen nadenken of ze wel mee willen doen, zijn ze al bezig. We maken gebruik van deze eerste impuls. Iedereen is welkom om op de spelvloer zijn of haar rol te onderzoeken. Vaak verrassen leerlingen zichzelf en hun docent door zonder voorbehoud mee te willen spelen.

De kracht van spelplezier

We zetten de spullen voor de les klaar: een kappersstoel, handdoek en spiegel. De les gaat over de woorden lang en kort. We gaan een scène voorspelen over iemand die graag een kort stukje van zijn haar wil laten knippen, maar het verder graag lang houdt. Vervolgens wordt diegene volledig kort geknipt en barst in woede uit. Als de leerlingen binnenlopen, zien we een nieuw gezicht. Azra is gisteravond aangekomen in het AZC en vandaag voor het eerst op school. Ze spreekt nog geen woord Nederlands maar barst in lachen uit na het zien van de scène. Direct gaat haar vinger omhoog, ze wil ook spelen! Zonder woorden maar met overduidelijke mimiek en gebaren maakt ze de kapper duidelijk wat ze wil: lange haren. 'Lang! Lang!', roept de groep vanaf de zijkant. Tijdens het knippen betrekt al langzaam haar gezicht, ze vertrouwt het niet. Als de spiegel wordt voorgehouden is ze ziedend. Weer zonder woorden, maar met haar hele lichaam en gezicht toont ze haar emoties. Prachtig gespeeld, ze krijgt een applaus van de groep. In de klas zullen de woorden kort en lang vandaag nog herhaald worden, met bij iedereen de emoties van Azra op het netvlies.

Fysiek en verbaal vertellen

Binnen de theaterlessen zijn er altijd momenten dat leerlingen zelf een scène maken, vaak geïnspireerd door een scène die wij voorspelen. Daarna volgt een presentatie waarbij we naar elkaar kijken. De groepen waarmee we werken, zijn vaak heel gemengd wat betreft Nederlands taalniveau. Soms komen leerlingen uit diverse niveaugroepen juist in de theaterles bij elkaar om samen te spelen. In de lessen onderzoeken we de wisselwerking tussen fysiek en verbaal iets vertellen. We stimuleren leerlingen hun eigen optie te kiezen, veel of weinig woorden, in het Nederlands of in hun moedertaal. Als de situatie helder gespeeld wordt, is deze voor iedereen te volgen.

Spelplezier, voortkomend uit de verbeelding, is steeds het uitgangspunt van de les

Leerlingen vullen zelf de scène in

De leerlingen werken aan het taalthema 'reizen'. De woordenlijst is erg lang en de groep zeer gemengd wat betreft niveau. We starten met een scène in stil spel. Iemand staat op het perron met een koffer. Ze kijkt rond, duidelijk op zoek naar iemand. Alsof ze door een onzichtbare menigte wordt geduwd, kijkt ze steeds onrustiger om zich heen. Uiteindelijk lichten haar ogen op. Ze heeft gevonden wie ze zoekt en zwaait opgelucht in de verte.

We bespreken kort na wat we zagen: wat gebeurde er en welke gevoelens zag je? Daarna spelen de leerlingen de scène zelf na. We geven geen verdere opdracht. Omdat deze groep ons al goed kent, weten ze dat ze vrij zijn om zelf invulling te geven aan de scène. Flavio en Svea spelen de scène in volledig stil spel. Yasemin achter hen herhaalt steeds dezelfde woorden: 'Waar is hij? Waar is hij?' Nefta steekt tijdens zijn spel een heel verhaal af over dat hij altijd moet wachten en dat ze straks de trein gaan missen.

Nauwe samenwerking theaterdocent en taaldocent

Geïntegreerd vakonderwijs houdt bij een project van Theater & Taal in dat de woorden en thema's waar de leerlingen in die week mee bezig zijn ook tijdens de theaterles aan bod komen. Er wordt nauw samengewerkt tussen de theaterdocenten en de docent die voor de groep staat. Zo ziet de docent woorden terug die een dag daarvoor voor het eerst aan bod zijn gekomen. Deze woorden verschijnen nu in een spelsituatie. Ook voor de leerlingen is het een feest van herkenning. Een woord als 'ov-chipkaart' in een scène werkt op de lachspieren. Tussen boze woorden in het Arabisch van de conducteur horen we plotseling 'ov-chipkaart'.

Doordat de vaste docent de leerlingen kan observeren, ziet hij of zij ook verborgen kwaliteiten en talenten van de leerlingen. Een leerling die in de klas niet lijkt mee te komen, speelt de sterren van de hemel. Vanuit het enthousiasme voor het spel gooit hij er ondanks zichzelf allerlei woorden in, maakt niet uit in welke volgorde. Een andere leerling die in de klas heel verlegen is, durft zich in de theaterles te uiten en maakt daarbij ook gebruik van taal. De vaste docent kan in de klas eenvoudige theaterwerkvormen overnemen zodat het niet bij een wekelijks moment blijft. Tegelijkertijd leren de theaterdocenten van de docenten om nog specifieker aan te sluiten bij de taaldoelen en de voorkennis van de leerlingen.

> **Bij een theaterles maken we de verbinding tussen hoofd, hart en hand**

Eenvoudige dialogen als uitgangspunt

Het combineren van theater en taal kan met elke groep en met elke leeftijd, van kleuters tot volwassenen. Veel docenten gebruiken al dialogen in hun lessen. Deze kunnen gemakkelijk fysiek worden gemaakt door aandacht te besteden aan personages en de dialogen ook echt te 'spelen'. Als docent kun je meer verbeelding in een les aanbrengen door samen te associëren naar aanleiding van een muziekstuk, een foto, een schilderij of een voorwerp. Het hoeft niet altijd een verhalende of logische scène op te leveren, soms is een kleine gekke opdracht voldoende om mee te beginnen.

'Wat is dat?'

De leerlingen van de ISK zijn bezig met het leren van woorden voor lichaamsdelen. De theaterdocent kijkt verbaasd naar haar hand, alsof ze die nog nooit heeft gezien. Geschrokken vraagt ze aan een student: 'Wat is dit?!' Waarop deze rustig antwoordt: 'Dat is je hand.' De volgende student raakt in paniek omdat hij zijn voet voor het eerst lijkt te zien. 'Wat is dit?' vraagt hij hysterisch. Waarna zijn buurman angstig roept: 'Ik weet het niet! Help!' Er ontstaat steeds een korte improvisatie vanuit een paniekvraag, met een wisselende afloop.

Verbinding tussen hoofd, hart en hand

Tijdens de theaterlessen maken we verbinding tussen verschillende culturen en opvattingen, of het thema nu de school, de stad, eten of familie en vrienden is.

Biesta schrijft in zijn boek **Door kunst onderwezen willen worden** (2017) hoe kunst in haar verscheidenheid van vormen een voortdurende poging is om in dialoog met de wereld te zijn. Zo schrijft hij dat de leraar de leerling niet alleen de waarheid geeft – dat wil zeggen, een uitleg of verklaring – maar tegelijkertijd het criterium waarmee iets als waar kan worden ervaren, het criterium waardoor de uitleg betekenis krijgt. In de theaterles bieden wij de leerlingen theaterwerkvormen aan. Binnen de structuur van deze werkvormen hebben de leerlingen de vrijheid om zelf invulling te geven aan hun spel. Verbeelding bij theater laat leerlingen daadwerkelijk optreden in een verzonnen situatie. Ze 'oefenen' als het ware voor het echte leven, waarbij ze verschillende standpunten kunnen innemen. Hoe reageer ik op de ander en wat betekent dat voor de ander? Wat betekent dat voor mij? Er is voor Biesta (2017) altijd een verbinding nodig tussen het hoofd, het hart en de hand, wil het denken consequenties hebben voor het doen. Bij een theaterles maken we deze verbinding tussen hoofd, hart en hand. Lichaamstaal is ook taal. We maken de taal soms letterlijk fysiek. We zoeken naar woorden voor een gevoel. We maken kunst met taal.

Margriet Brosens
Hanneke Stark

Margriet Brosens is theaterdocent en lerarenopleider op de pabo van Inholland Rotterdam.

Hanneke Stark is theaterdocent. Ze deed literatuuronderzoek naar het effect van theater op taalvaardigheid binnen het primair onderwijs.

De auteurs zijn beiden gefascineerd door de combinatie van theater en taal binnen het NT2-onderwijs. Hieruit is drie jaar geleden Stichting Theater & Taal ontstaan.
www.theaterentaal.nl
Correspondentie: hanneke@theaterentaal.nl.

Literatuur

Biesta, G. (2017). **Door kunst onderwezen willen worden. Kunsteducatie 'na' Joseph Beuys**. ArtEZ Press.